ARTICOL ŞI VOCATIV

Împotriva evoluţiei generale a sistemului nostru flexionar şi împotriva tendinţei de a reduce întreg singularul şi întreg pluralul substantivelor la câte o singură formă, am dat adesea vocativului o înfăţişare deosebită şi atunci când dela început n'a avut altă formă decât nominativul. Situaţia aceasta excepţională a vocativului se explică de sigur din împrejurarea că de obiceiu aspectul lui morfologic nu este determinat, ca al celorlalte cazuri, de anumite interdependenţe sintactice. Vocativul apare în frază ca un element intercalat, lipsit de raporturi ca acelea dintre subiect şi predicat, dintre atribut şi cuvântul determinat de aceasta, etc. A rămas deci în afară de desvoltarea pe care a luat-o de altfel declinarea substantivului, aceasta desfăşurându-se în legătură strânsă cu regimul sintactic al frazei. Şi valoarea funcţională a vocativului îl deosebeşte de celelalte cazuri, apropiindu-l de interjecţie şi imperativ. Toate acestea sunt particularităţi pe care le-a avut şi are şi în celelalte limbi flexionare şi în deosebi şi în celelalte limbi romanice. Din cauza lor vocativul nu trebue să aibă o formă deosebită a sa, dar fără de ele n'ar fi de înţeles că am păstrat deosebirea veche din limba latină şi că am şi sporit-o prin forme nouă, deşi de altfel varietatea cazurilor a fost împuţinată şi la noi.

Toate pluralele, de orice declinare, au la vocativ pe lângă forma veche, omonimă cu nominativul, şi una mai nouă în *-lor*, dar numai în dialectul dacoromân: *fraţilor*, *fetelor*. Explicarea acestui vocativ în *-lor* a fost dată de S. Puşcariu în DR. IV, p. 1297, n. 1. Între vocative ca *fraţi* şi *fraţilor* nu există vreo deosebire ca aceea dintre forma nearticulată *fraţi* şi cea articulată *fraţilor* ale dativului. Cele din urmă nu pot să ţină locul una alteia ca cele dintâi. Terminaţiunea *-lor*

BDD-A14842 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:42 UTC)

din voc. *fraților* nu mai are funcțiune de articol, ci este morfem al vocativului, întocmai precum *-l* din *altul*, nu are și n'ar putea avea funcțiune individualizatoare, ci-l înlocuește, pentru evitarea omonimiei cu fem. *alta*, pe *-a*, care reapare atunci când confuziunea cu forma feminină n'a mai fost și nu este cu putință: la dativ se spune *altuia* nu *altului*, forma corespunzătoare feminină fiind *alteia*. Așa dar forma *fraților!* nu poate fi numită un vocativ articulat. Putem spune *haideți, frați!* și *haideți, fraților!* s. *haideți, fraților mei!* s. *haideți, frați dragi!*, dar numai *haideți, frații mei!* Articularea vocativului nu este prin urmare un fenomen chiar necunoscut limbii noastre. Totuși, voc. *frații mei!* trebue așezat alături de expresii ca *frate-meu* (v. mai jos), încât *frații mei!* apare la origine un vocativ nearticulat, *frați-mei*, în care *i* n'a putut fi desonorizat, pentrucă nu era final. Acest *i* plenison i-a părut subiectului vorbitor același *i* ca în forma articulată *frații buni* (la vocativ *frați buni!!*), iar din cauza aceasta îl și scriem cu *ii*. Analogia a făcut ca să apară apoi și vocative ca *sora mea! (nu te supăra, sora mea!* însă numai *soră bună!)*, alături de *soră-mea!* și *soru-mea!*, sau ca *domnul meu!* Altfel n'am putea înțelege de ce vocativul se articulează numai înaintea pronumelui posesiv, atribut înaintea căruia poate fi nearticulat până și nominativul *(frate-meu, soru-mea*, etc.).

După modelul unor vocative slave ca *ženo, sestro*, au primit și femininele de decl. I, pe lângă vocativul omonim cu nominativ-acuzativul, un vocativ în *-o : soro, Ileano*, etc. Le-a explicat mai întâiu, dacă nu greșesc, Émile Picot: « Elle a son origine dans l'ancien bulgare et se retrouve dans le bulgare moderne et dans le serbe » (« Documents pour servir a l'etude des dialectes roumains » I. Extrait de la Revue de Linguistique et de Philologie comparée, V, fasc. 3). Vocativele acestea în *-o* se întrebuințează mai rar decât cele vechi în *-ă*, iar la noi Dacoromânii, după cum a constatat E. Petrovici, numai în unele regiuni și alături de cele în *-ă*. Vocativele în *-o* nu au așa dar aceeași răspândire generală și aceeași frecvență ca cele vechi în *-e* și *-ă* (v. DR VII, p. 497, n. 2). Terminațiunea *-o* apare câteodată, prin analogie, și la substantivele masculine de decl. I: *Agripo* (Cod. Vor. 71/9, 72/12, 73/8, 75/3—4, 78/10, 81/5), apoi *popo, vladico* (*Întoarce-te, popo, înapoi!*, « Cronica lui Neculce », ed. II, Craiova 1936, I, p. 17), *Zahario* (*Sărut mâna, coane Zahario*, I. L. Caragiale « Teatru »,

BDD-A14842 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:42 UTC)

Minerva 1908, p. 89), etc. Aspectul genului a putut să devie deci irelevant în structura funcțională a acestui *-o*. I s'a suprapus nota mai caracteristică pentru funcțiunea vocativului. Cu înfățișarea aceasta l-a înlocuit până și pe *-ă* al unor imperative care au aspectul unei chemări, întru cât pentru îndeplinirea apelului exprimat prin ele e nevoie ca persoana căreia i se adresează să se apropie de vorbitor: *vino*, *ado*. Un imperativ *cânto* în loc de *cântă*, care n'are această particularitate, este cu neputință. Și Istroromânii au vocative ca *mâio*, *fęto*, *mâmo*, masc. *ćâćo* (S. Pușcariu « Studii istroromâne » II, pp. 149—150) și cele două imperative în *o : viro* și *âdo* (ib. p. 178). Meglenoromânii fac de asemenea uz, într'o largă măsură, de terminațiunea *-o*, devenită adesea *-u*, pentru formarea vocativului feminin: *mamo* și *mamu*, *Zlatu* (Th. Capidan « Meglenoromânii », I, 149—150). Probabil că o influență bulgară mai nouă a făcut ca la ei astfel de vocative să fie foarte des întrebuințate. Aromânii se folosesc mai rar de vocative în *-o*: arom. *dado*, *mamo*. (Th. Capidan « Aromânii », p. 394).

Mult discutată a fost problema vocativelor masculine de decl. II în *-le*, ca *domnule*, *fiule*, megl. *ampiratuli*, *domnuli*, *dușmanuli*, *pinuli*, *uomuli*. Explicarea cuvenită le-a dat-o Th. Capidan în Dacoromania, I, pp. 185—209, aducând argumente pe cât de puternice pe atât de convingătoare împotriva ipotezelor anterioare. Obiecțiunea pe care i-a făcut-o G. Weigand (« Balkan-Archiv », II, pp. 262—263), oricât de categorică, n'a mai putut salva teoria, dragă acestuia, a originei bulgare a lui *-le*.

Vocativul acesta în *-le* nu se găsește decât la Dacoromâni și Meglenoromâni, deci în cele două dialecte în care *-l* din formele articulate ca *domnul*, *lupul* a dispărut: *domnu'*, *lupu'*. Adevărat că Th. Capidan e de părerea că un asemenea vocativ este și arom. *Dumidzale*, singura formă de felul acesta în acel dialect. Urmând însă un gând al lui P. Papahagi (Analele Dobrogei, IV, 89—93, rezumat în DR IV, p. 1501), cred că *Dumidzale* este vocativul unei forme ipocoristice neatestate *Dumidzălu*, deci un vocativ de felul lui *dżuneale*, discutat de Th. Capidan (op. cit., p. 188). Existența unei astfel de forme ipocoristice o face destul de probabilă și comparația cu expresii dacoromânești ca *Dumnezeu sărăcuțul*, *Dumnezeu drăguțul*. Argumentul pe care m'am întemeiat afirmând altă dată că vocativul în *-le* este străromân (DR IV, p. 41), este prin urmare greșit sau a fost, precum

BDD-A14842 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:42 UTC)

vom vedea, greșit înfățișat. Cum Th. Capidan pune apariția vocativului în *-le* în legătura cu pretinsa amuțire sau dispariție a lui *-l* din formele articulate, deci cu un fenomen care ar putea fi numai relativ recent, s'ar părea că ar trebui să ajungem la concluziunea că noua formă în *-le* a luat ființă numai într'o epocă mai apropiată de noi, cele două dialecte creând-o fiecare în parte, fără vreo dependență între ele.

Încolo îmi însușesc vederile lui Th. Capidan. Vocativul în *-le* a apărut mai întâi la numele de persoană derivate din apelative ca *Ursul(u)*, *Micul(u)*, *Opăritul(u)*, *Surdul(u)*, *Lupul(u)*, etc. Lucrul firește că a fost cu putință numai pentrucă numele proprii nu se articulau altfel. Mă găsesc aci de acord cu G. Weigand, dar despre împrejurările care au făcut ca în anumite cazuri numele proprii, și mai ales cele feminine, să-i pară subiectului vorbitor articulate și să le și articuleze apoi, voiu vorbi cu alt prilej.

Lupul(u), ca nume propriu, a început să fie simțit tot atât de nearticulat ca de ex. *Rusăt(u)*, *Cantemir(u)*, *Costin(u)* sau *Dumitru*. Ca și celor din urmă i s'a dat deci la vocativ terminațiunea *-e : Lupule* în loc de *Lupe*. Probabil că subiectul vorbitor va fi avut și sentimentul că adresându-se cu vocativul *Lupule* celui ce se chema *Lupul(u)*, îi spune pe nume, că zicându-i *Lupe*, îl numește « lup ». Echivocul trebuia evitat, mai ales când putea să fie jignitor.

Și acum continuu raționamentele lui Th. Capidan. Când, după cum susține d-sa *lupul(u)* a devenit *lupu*, și numele propriu a început să ia înfățișarea de *Lupu* în loc de *Lupul*. Lucrul acesta, adaug, a trebuit să se întâmple cu atât mai mult, pentrucă mereu se formau nume proprii nouă din apelative, care dela o vreme mai puteau să aibă deci și o formă de felul lui *Mutu*, *Roșu*, etc. După *Lupu- Lupule* s'a zis și *Radu-Radule*, *Mutu-Mutule*. Astfel *-le* a devenit terminațiune a vocativului alături de *-e*. Pe lângă *Lupule*, nume propriu, s'a spus apoi și *lupule* ca vocativ al apelativului *lup*. Astăzi terminațiunea *-le*, generalizată pentru cuvintele masculine de decl. II-a, este mai frecventă chiar decât terminațiunea *-e*, și la noi, dar mai ales la Meglenoromâni. La aceștia din urmă, procesul care a dus la situația de astăzi ar fi trebuit să se îndeplinească în condițiuni asemănătoare sau aproape identice ca la noi, dar în neatârnare de noi — deși Th. Capidan este de altă părere —, dacă pornim dela ipoteza, pe care

BDD-A14842 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:42 UTC)

n'am respins-o până acum, că vocativele în *-le* au apărut în urma dispariției lui *-l* din formele articulate de felul lui *omul*, aceasta fiind ulterioară amuțirii lui *-u*.

În fața ipotezei noastre ne încearcă încă un sentiment de nesiguranță. Nu știm până acuma în ce împrejurări s'ar fi transformat formele articulate în *-ul(u)* în forme terminate în *-u*. În economia raționamentelor noastre a intrat deci o necunoscută, a cărei lămurire ar putea să ne răstoarne concluziunile. Anchetele atlasului nostru linguistic au arătat apoi că amuțirea lui *-u* nu este nici astăzi încă desăvârșită, iar înlocuirea formelor de felul lui *omul* prin cele de felul lui *omu* este totuși mult mai progresată. Găsim foarte de cu vreme vreo câteva forme articulate în *-u* în loc de *-l(u)* în scrisul nostru (*ăgutătoriu meu*, *bărbatu nedereptu*, *răsăritu soarelui*, *hotaru Ardealului* ș. a.), între altele și în psaltirile noastre rotacizante. În epoca acelor texte de acum aproape patru veacuri și a altor documente, de pe la 1600 (cf. Al. Rosetti « Limba română în secolul al XVI-lea », p. 91), amuțirea lui *-u* a fost de sigur mult mai puțin înaintată decât astăzi. Avem prin urmare motive destul de puternice, nu ca să încercăm a da altă explicare lucrurilor decât aceea atât de convingătoare a lui Th. Capidan, ci de a o întregi în așa fel, încât nedumeririle ivite în preajma ei să fie înlăturate.

Reluăm ideea de mai sus că *Lupulu* n'a putut să aibă la vocativ decât forma *Lupe* câtă vreme era poreclă numai, pentrucă un vocativ în *-le* nu exista încă, dar că de îndată ce a fost simțit ca nume propriu, a apărut și vocativul *Lupule*. Câtăva vreme prin urmare, numele proprii au avut vocative îndoite ca *Lupe* și *Lupule*. Analogia a făcut ca și la numele comune să-și facă apariția vocative ca *lupule*, *cuscrule*, *cumnatule*, alături de *lupe*, *cuscre*, *cumnate*. Astfel *-le* a devenit terminațiune a vocativului ca și *-e*. Acesta din urmă îl înlocuia pe *-u* al nominativ-acuzativului nearticulat, *-le* i se adauga. După voc. *cuscrule*-nom. *cuscru*, voc. *cumnatule*-nom. *cumnatu*, voc. *lupule*-nom. *lupu*, au primit și numele proprii la nom.-acuz. forme de felul lui *Lupu* alături de *Lupulu*. Între formele *Lupulu* și *Lupu* n'a mai fost nicio deosebire pentru subiectul vorbitor, și una și alta fiind pentru el nearticulate, după cum dovedește faptul că a putut forma dela amândouă vocativul cu *-e*, *Lupul-e* și *Lup-e*, pentrucă și una și alta au fost pentru el individualizate chiar prin funcțiunile lor de nume proprii.

BDD-A14842 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:42 UTC)

Valoare de nume propriu aveau şi au adesea şi substantivele care indică un raport de înrudire. De sigur că la asemenea substantive s'a simţit mai puţin nevoia de a li se adăuga articolul hotărît şi probabil că şi la noi au fost cu putinţă cândva construcţii ca fran. *mère (tante) a dit* (cf. Leo Spitzer în Rev. Fil. I, p. 42). Când astfel de cuvinte erau însoţite de un pronume posesiv, individualizarea lor a fost cât se poate de desăvârşită, iar articularea lor cu atât mai de prisos. De aceea putem spune până astăzi *mamă-mea*, *tată-meu*, *frate-meu*, *cumnatu-meu*, etc. şi, în deosebi, *soru-mea* (<*soror mea*), *noru-mea* (<**norus mea*). Cele două exemple din urmă n'ar putea fi explicate în niciun caz ca rezultatul unei transformări organice sau analogice a lui *sora mea* şi *nora mea*, iar formele *soru* şi *noru* s'au păstrat până în zilele noastre, de sigur, mai ales pentrucă erau curente în *soru-mea*, *noru-mea*. Formele acestea trebue să-l convingă pe oricine ar mai avea vreo îndoială că nici *mamă-mea*, *cumnatu-meu* nu pot fi desvoltate dintr'un stadiu mai vechiu, în care substantivele au fost articulate. S. Puşcariu are aşa dar deplină dreptate, când afirmă: « Cazurile ca *tată-meu* şi mai ales femininile ca *verişoară-mea*, ne arată că în *cumnatu-meu* nu avem a face cu pierderea articulului *-l*, ci cu păstrarea lui *u* în poziţie medială, ca în *jucându-se*, etc. De altfel şi accentul e altul în *cumnatu-meu* decât în *cumnatu(l) meu* » (DR. V, p. 751, n. 1).

Identitatea funcţională a celor două forme de nume proprii ca vechiul *Lupulu* şi mai noul *Lupu* pe de o parte şi existenţa în anumite construcţii a unor forme de felul lui *cumnatu* cu exact aceeaşi funcţiune pe care o aveau de altfel numai formele corespunzătoare în *-lu* de felul lui *cumnatulu*, au făcut ca formele în *-lu* să poată fi înlocuite peste tot prin corespondentele lor fără de acest *-lu*. Dela *Lupu*, care se potrivea întocmai cu *cumnatu-* din *cumnatu-meu*, = *Lupulu*, s'a ajuns la *lupu* = *lupulu*, *cumnatu* = *cumnatulu*, *cuscru* = *cuscrulu*, *socru* = *socrulu*. Pe calea aceasta « a dispărut *-lu* din forme ca *domnulu* », nu din cauza amuţirii lui *-u* urmată de suprimarea lui *-l* în condiţiuni care nu pot fi descoperite. Foarte importantă este aci informaţia pe care a avut bunăvoinţa să mi-o dea E. Petrovici, anume că a constatat în ancheta sa din Munţii Apuseni că Moţii, deşi mai păstrează formele vechi de felul lui *lupulu*, cu un *-u* care nu mai are plenitudinea de altă dată, dar formează încă silabă, întrebuinţează totuşi adesea în locul formei acesteia forma *lupu* în frază.

BDD-A14842 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:42 UTC)

Forma *lupu* pentru *lupul(u)*, comună nouă și Meglenoromânilor, trebue să fie prin urmare veche, oricum mai veche decât amuțirea lui *-u*. De ce n'a devenit și acest *lupu* în cele din urmă *lup*, ca forma nearticulată din *un lupu* > *un lup?* Pentrucă subiectul vorbitor l-a simțit încă multă vreme ca un *lupulu* fără de *-lu*, oricare ar fi fost aspectul acestui *-lu* din cauza amuțirii progresive a lui *-u*. Corelațiunea aceasta între *lupu* și *lupulu* cu aceleași funcțiuni s'a stabilit cu atât mai ușor, cu cât se putea spune și *cumnatulu meu* nu numai *cumnatu-meu*, numele comune articulându-se de altfel înaintea pronumelui posesiv (cf. și istrom. *fil'a nostrę*, arom. *hil'lu aṅeu*, *sufletlu aṅeu*, megl. — cf. Th. Capidan « Meglenoromânii » I, p. 204 — *lumea noastră*, *tšitšal' mel'*). Ea trebuia să se impună și mai mult, când *-u* a început să amuțească. Formele cu *-u* plin primeau astfel un aspect morfologic deosebit, potrivit cu aspectul lor funcțional deosebit de al formelor corespunzătoare al căror *-u* se pierdea tot mai mult. Numai după ce s'a ajuns aci, *lupul(u)* a putut să fie înlocuit într'o măsură mult mai largă, și chiar până a dispare cu totul, de *lupu*. Din punct de vedere al originei, *lupu* nu este o formă articulată, ci nearticulată, care a primit funcțiunile celei articulate și i s'a substituit. Astăzi *-u* trebue considerat ca un nou articol masculin, iar nu continuatorul unui morfem *-ul*, dela care ar fi păstrat și această funcțiune de articol datorită lui *-l*.

Formele în *-u*, cu aceeași valoare ca cele în *-lu*, au fost rare la început, precum dovedesc și textele rotacizante pe care le-am citat. Împrejurarea că n'au avut încă un aspect morfologic deosebit, corespunzător funcțiunii lor, ca formele în *-lu*, negreșit că a împiedecat răspândirea lor. Ar fi putut să le fie priincioase anumite împrejurări sintactice, ca de ex. repetarea lui *lu* în construcții ca *saculu lu Petru*, din care ar fi putut rezulta prin haplologie *sacu' lu Petru*. Fonetica sintactică și etimologia populară de sigur că a putut să intervină în sensul acesta mult mai mult după amuțirea lui *-u*. În *sacul lui Petru* sau *sacul-l scutur* (= *sacul îl scutur*) cei doi *l* se contopesc ușor, făcând cu putință ca expresiile acestea să fie interpretate ca *sacu lui Petru*, *sacu-l scutur*, pentrucă din vremuri vechi ne foloseam și de forme de felul lui *sacu* în loc de *sacul*. Și împrejurări de acest fel vor fi făcut ca formele articulate în *-u* să câștige tot mai mult teren în paguba celor vechi în *-l(ŭ)*.

BDD-A14842 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:42 UTC)

La Meglenoromâni lucrurile nu pot să se fi petrecut decât cam tot așa.

La Aromâni situația a fost alta. Ei l-au păstrat pe *-u* în mai mare măsură, iar în formele în care nu-l mai rostesc, mai multă vreme decât noi ceilalți (cf. Th. Capidan « Aromânii », pp. 285—287). Condițiunea principală care a făcut ca formele în *-lu* să fie înlocuite la noi într'o măsură tot mai largă prin cele fără de *-lu*, deci prin cele în *-u*, n'a existat la ei. Aromânii mai au însă și obiceiul de a articula numele proprii, mai ales pe cele de decl. II-a. Particularitatea aceasta a dialectului lor se datorește de sigur influenței albaneze, precum a arătat Th. Capidan în DR. II, pp. 500—501, oricât și-ar fi schimbat apoi părerea (« Aromânii », p. 398), și probabil că s'a generalizat cu atât mai ușor la ei, cu cât au întâlnit-o și în uzul Grecilor. După cât am putut observa, numele propriu apare în Basmele publicate de P. Papahagi foarte adesea mai întâi nearticulat, pentru ca numai apoi, după ce persoana la care se referă a devenit astfel cunoscută, să fie articulat: *Eara nă oară doi oamiñi: unlu dit un loc ș-alantu dit altu. Unlu Mit, alantu Pit cu numa . . . Nă dzuă Mitlu băgă nă furtie di bălidzi . . . Pitlu, ș-nâs, ncarcă nă furtie di pal'e . . .* (p. 79/3—9). Totuși uzul șovăie altă dată între formele articulate și cele nearticulate: *Era . . . un fičor cu numa Andreiu . . . Ișiră tuți, iși și Andreiulu . . . « Am ți si-ți dau », dzâse Andreiulu . . . Dină oară Andreiu se-alăxi tu față* (p. 1/2—23). Oricum, există o deosebire oarecare funcțională între formele articulate și cele nearticulate de acest fel. Din cauza ei n'a mai fost cu putință ca forma în *-u* a vreunui nume propriu aromânesc să fie simțită echivalentă cu forma lui corespunzătoare în *-lu*. Dela asemenea echivalență a pornit însă, după cum am văzut, toată evoluția în urma căreia formele în *-u* le-au înlocuit la noi pe cele în *-lu*. Influența albaneză a oprit deci procesul acesta la Aromâni, anulându-i și începuturile pe care le va fi avut la ei.

Ne-am format convingerea că vocativele în *-le* au la Dacoromâni și la Meglenoromâni o origine comună, aspectele pe care le-au provocat în cele două dialecte fiind de o asemănare desăvârșită și trebuind să aibă o vârstă mare. Admițând în felul acesta că vocativul în *-le* este străromân, pentrucă nu pot crede într'un contact prelungit, dincoace de epoca noastră comună, între Dacoromâni și Meglenoromâni, suntem nevoiți să presupunem că și Aromânii și Istroromânii

BDD-A14842 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:42 UTC)

vor fi avut cândva apelative articulate devenite nume proprii cu vocativul în *-le*, care au făcut ca și la ei formele nearticulate ale nominativului în *-u* să poată primi funcțiunile formelor corespunzătoare articulate în *-lu*. Că a fost așa, pare a dovedi, cel puțin pentru dialectul aromân, forma *Dumnidză*, alături de care se întrebuințează tot atât de des și forma *Dumnidzău*. Nu cunoaștem niciun singur exemplu aromânesc cu elementul vocalic *u* dispărut din diftongul *ău*, iar pe acesta îl întâlnim chiar accentuat și la sfârșitul cuvintelor, ca și în *Dumnidzău*, în forme ca *ańău* («al meu»), *atău* («al tău»), *nău* pe lângă *nou*. Prin monoftongare *ău* ar fi putut să dea cel mult *o*, ca în *domnu-so*<*domnu-său* (cf. Th. Capidan «Aromânii», p. 270, 285, 289—290). Prin urmare *Dumnidză* nu poate fi explicat din *Dumnidzău*. Vocativul *Dumnidzale*, spuneam mai sus, este al unei forme ipocoristice **Dumnidzălu*. Aceasta pierzându-și nuanța ipocoristică, a fost înțeleasă ca un nominativ articulat, deci având valoarea (cf. *Hristolu* = *Hristo* + *lu*, ib. 387) lui *Dumnidzălu* (= *Dumnidză* + *lu*) din uzul zilelor noastre (atestat cu funcțiunea aceasta și la Constantin Ucuta, la care găsim și gen. *Dumnidzălui*, corespunzător lui *Dumnidzăului* din Codex Dimonie). Forma nouă *Dumnidză* s'a desprins din vechiul *Dumnidzălu*, după ce acesta a încetat să fie ipocoristic și când nominativ-acuzativele nearticulate, deci fără de *-lu*, ale substantivelor masculine de decl. II-a au putut să primească și funcțiunile formelor articulate în *-lu*, pentrucă la vocativ s'a confundat terminațiunea *-le* cu terminațiunea *-e* (v. mai sus). Forma *Dumnidză* a putut să apară însă în locul lui *Dumnidzălu* și ca formă «dearticulată» corespunzătoare nominativului *Dumnidzău*, care este nearticulat, dar și ca nominativ al genitivului *Dumnidzălui* <**Dumnidzălului*, prin sincopa lui *u* sau prin haplologie, căci acesta ar fi trebuit să fie genitiv-dativul ipocoristicului *Dumnidzălu*.

Acum cred că putem să-l și înțelegem mai ușor pe *-ă* accentuat al substantivelor masculine aromânești ca *amiră*, *pășă*, *sătănă*, *pără*, *căsăbă*, etc., de origine turcă și greacă. Ele și-au potrivit forma după mai vechiul *Dumnidză*, începutul făcându-l cuvintele de felul lui *amiră*, *pășă*, *sătănă*, cel din urmă fiind din aceeași sferă de credință și numindu-l pe stăpânul iadului în opoziție cu stăpânul cerurilor, celelalte două denumind personaje de mare prestigiu, învestite și ele în imaginația mulțimei cu un nimb de misticism care le apropia de Dumnezeu. Împăratul formează doar și la noi împreună cu Dumnezeu

BDD-A14842 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:42 UTC)

o categorie ierarhică deosebită, după cum dovedește și faptul gramatical că dintre cele două vocative *Doamne* și *Domnule*, cel dintâiu se adresează lui Dumnezeu și domnitorului, cel de al doilea tuturor celorlalți *(Cum nu vii tu, Țepeș-Doamne . . .*, însă *Domnule Popescu)*. Substantive terminate în *-à* ne mai existând la Aromâni (ei spun *ńeauă*, *măseauă*, *steauă* pentru *nea*, *măsea*, *stea*, etc.), iar grec ἀμιρᾶς, σατανᾶς și turc. *paşà* trebuind să primească o înfățișare aromânească, este explicabil că au fost apropiate de cuvântul *Dumnidză* și asimilate lui. Au urmat apoi celelalte cuvinte similare ca *pără*, *căsăbă*, etc. (cf. însă Th. Capidan, *op. cit.*, 203—205).

Nominativele în *-lu* ale numelor proprii încetând de cu vreme în dialectul aromân să poată fi interpretate ca forme nearticulate, nu s'au mai putut forma vocative nouă în *-le*. Și cele vechi au dispărut, pentrucă au fost mai puțin numeroase și pentrucă vor fi părut nefirești. Numele propriu în *-lu* recăpătând funcțiunea de formă articulată pe care a avut-o la început doar ca poreclă, vocativul în *-le* a putut fi simțit, în deosebire de acela în *-e*, ca format cu acest *-e* dela nominativ-acuzativul articulat, ceea ce era în afară de economia dialectului. Împreună cu vocativele în *-le* ale numelor proprii, au dispărut din uz și cele ale numelor comune, câte vor fi existat până atunci și dacă au existat.

Numele proprii în *-ul(u)* trebue să fi fost și la Istroromâni din cele mai vechi vremuri foarte numeroase. Le regăsim la ei și astăzi în nume ca *Fuscu*, *Gusu*, *Hitu*, *Kebru*, *Kicu*, *Redu*, *T'ucu*, *Țotu*, etc., sau ,cu un adaus sufixal, în alt rând de nume ca *Belulović*, *Bubulić*, *Matolich*, *Peţolić*, *Sudulić*, etc. Ne-am aștepta prin urmare ca să dăm și la ei de urmele vocativului în *-le*. Terminațiunea *-ul(u)* a devenit însă un sufix foarte productiv în onomastica vecinilor lor slavi, ca de altfel pretutindeni pe unde au ajuns păstorii români, până în Friaul, în Alpii dinarici, la Unguri și Secui, la Huțuli și Ruteni, prin Galiția și Podolia. S. Pușcariu a adunat un număr mare de asemenea nume serbocroate, cu un *-ul* amplificat câteodată printr'un *-a* sau *-e* sau și de un alt adaus sufixal: *Antul*, *Barkul*, *Birulić*, *Brgule*, *Bunćuli*, *Crnul*, *Dinul*, *Domulić*, *Iankul*, *Pasula*, *Radul*, *Radulin*, *Radulinović*, *Vukula*, etc. Ele apar în documente de prin veacul al XII-lea (« Istroromânii », II, pp. 297—300). Forme ca *Brgule*, *Bunćuli*, *Draguli*, *Radule*, *Bratuli* (ib.) pare că îl au pe *-le* (*-li*) al lor

BDD-A14842 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:42 UTC)

chiar dela vechile vocative românești. Frecvența acestor nume în uzul Serbocroaților se vede că a împiedecat ca într'o vreme în care nici *-u*, nici *-l* n'au amuțit încă, locul formelor în *-ul(u)* al numelor proprii să-l poată lua cele în *-u*. Astfel nu s'a putut ajunge la echivalența sintactică a formelor nearticulate cu cele articulate de nominativ-acuzativ la decl. II-a sau, echivalența aceasta, sporadică încă din epoca străromână, n'a putut să câștige teren. Forma în *-ul(u)* a numelor proprii rămânând din cauza influenței graiurilor vecine formă de rigoare a nominativ-acuzativului, *-le* n'a mai putut fi simțit ca terminațiune a vocativului, ci numai *-e*. Lucrurile n'au putut lua deci aceeași desvoltare ca în celelalte dialecte. În deosebire de dialectele dacoromân și meglenoromân, un nominativ istroromân ca *domnu* nu trebue considerat ca o formă veche nearticulată, ci un *domnul* articulat al cărui *-l* a amuțit ca și în *cal* > *că*, *sătul* > *satu*, etc.

Vocative ca *Brgule*, *Radule* cu funcțiune de nominativ, deși nu sunt culese din documente de graiu istroromânesc, ni-l reamintesc pe arom. *ğuneale*, vocativ care a devenit nominativ și apare ca atare în poezia populară: *š-angăneašte un lai ğuneale Un ğuneale vătămat* (Th. Capidan în DR. I, 187—188, « Aromânii », p. 515). Forma *ğuneale* ne atrage atențiunea și pentrucă este un vocativ de același tip ca *Dumnidzale*, al unui substantiv derivat prin același sufix *-el (ğunel)*. Dela ecvațiunea vocativului *ğone -ğuneale* s'a ajuns și la nominativ la ecuațiunea *ğone -ğuneale* în loc de *ğone -ğunel*. Și evoluțiunea aceasta este însă mai explicabilă, dacă alături de *ğuneale* a existat și un vocativ *ğunelu* (v. mai jos despre voc. = nom.) și într'o vreme când în concurența dintre vocativele vechi în *-e* și cele nouă în *-le*, cele din urmă dispăreau iară, pentrucă *-le* se simțea ne-la-locul lui în vocativ (v. mai sus). La nume proprii se întâmplă mai ușor ca vocativul să fie întrebuințat și ca nominativ, cf. dacorom. *Petre* = *Petru* (Cf. S. Pușcariu « Limba română » I, p. 114).

Amuțirea lui *l* în poziție finală și înainte de consonante în dialectul istroromânesc s'a întâmplat sub influența limbii serbocroate. Și formele de felul lui *Fuscu*, *călu* trebue să fie așa dar, precum a arătat S. Pușcariu, de dată destul de recentă (ib. pp. 117—118). Nu cred însă că vocativele istroromânești de felul lui *omu*, *Domnu*, *mladiću* sunt forme articulate (ib. p. 150). Un nominativ articulat în funcție de vocativ n'ar putea fi decalcat de Istroromâni nici din limba italiană,

BDD-A14842 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:42 UTC)

în care nu există, nici din limba croată, care n'are articol (idem, DR. V, p. 746). Vocativele acestea istroromâne nu pot să fie nici forme similare celor articulate din uzul multor limbi în expresii ca fran. *écoute, la belle!* rom. *Daţi-i, daţi cu praştiile! Copiii şi fetele, daţi vârtos!* (cf. idem, DR. V, pp. 745—751).

Se uită prea adesea că vocativul nostru de decl. II-a a putut avea la singular, ca şi în zilele noastre, în toate vremurile şi în toate dialectele şi terminaţiunea *-u* (cu obişnuitele variante de desonorizare). O dovedesc vocative dialectale ca arom. *tinĭru, virgĭru*, citate de Th. Capidan din Codex Dimonie, sau arom. *Mitu* (alăturea de *Mite*), *a bre drac, lai mer arošu* (« Aromânii », p. 386 şi 398), megl. *bra pul', bra milu, bra deadu* (id. « Meglenoromânii » I, p. 146, cf. *bre doamni*, ib. II, p. 131, *bra miluli*, ib. 24) şi forme vechi de vocativ ca *împăratu, omu* sau chiar *ome*. Vocativul *împăratu* se găseşte în Cod. Vor. 71/9—10: *Agripo împăratu* (cf. însă *împărate Agripo* 73/8, 81/5, *împarate* 76/9), forma cealaltă în *-u* pe care am mai citat-o, *omu*, în Psal. Şch. 169/3: *E tu, omu* (Psal. ↓ Psal. slavo-rom. C²: *ome*, Dosoftei: *omule*, v. I. A. Candrea « Psal. Şch. », p. 105). Şi forma *ome*, pe care o întâlnim mai întâi în Cod. Vor. 120/14 în *ome deşarte* şi curentă în Evanghelia cu învăţătură din 1581, arată că vechea ei terminaţie a fost *-u* şi că acestui *-u* i-a luat locul *-e* pe calea analogiei numai în vremuri mai nouă, când influenţa lui nu mai putea să-l supună metafoniei pe *ó* din silaba precedentă. Vocativul în *-u* şi-a făcut apariţia la declinarea II-a din cauza trecerii la declinarea aceasta a unui număr considerabil de cuvinte dela decl. III-a: voc. *imperator, homo* > *împăratu, omu*, etc. Apoi *-e* l-a putut înlocui pe *-u* şi invers. În concurenţa aceasta a avut totuşi întâietate terminaţiunea *-e*. Intrarea cuvintelor din chestiune în decl. II-a însemna doar potrivirea lor la sistemul flexionar al acestei declinări, pe lângă faptul că a mai intervenit şi tendinţa, de care am pomenit mai sus, caracteristică limbii române, de a deosebi vocativul de nominativ. Se înţelege că alături de *-e* şi-a găsit locul şi terminaţiunea *-le* în vocativul cuvintelor nouă de decl. II-a.

Dacă se găsesc prin urmare alături de *înălţate împărate* şi *iubite Radule* şi expresii ca *înălţate împărat, iubite Radu* (cf. şi *stimate Domn, Domnule Ministru*, etc.) sau dacă I. Slavici scrie în Nuvelele sale *jupâne învăţător* (cf. pentru asemenea exemple şi altele Sandfeld-Olsen « Syntaxe roumaine », Paris, 1936, pp. 76—82), atunci *împărat, Radu*,

BDD-A14842 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:42 UTC)

învățător nu sunt aci forme care « n'au fost puse la vocativ » sau forme de nominativ-acuzativ, ci continuă vechiul vocativ în *-u*. Firește că și analogia va fi înmulțit cazurile de omonimie între vocativ și nominativ-acuzativul de decl. II-a.

Cred așa dar că și *omu*, *Domnu*, *mladicu* din dialectul istroromân sunt vocative de felul acesta, nu forme articulate care au primit funcțiune de vocativ. Ele ar fi trebuit să-l piardă pe *-u*, când *u* final a amuțit. S'a produs însă, precum se vede, când desonorizarea lui *-u* a început, o diferențiere între nominativ și vocativ, de același fel ca între pers. I-a la singular și pers. III-a la plural în indicativul prezent și restrictivul viitor (cf. *scâp-scâpu*, *rog-rogu*, *scapâr-scapâru*, *rugâr-rugâru*, etc., v. S. Pușcariu « Istroromânii », II, p. 98, 175, 185—190). Forma cu *-u* plenison a devenit forma preferată a vocativului, cealaltă, cu *-u* tot mai redus, a nominativului nearticulat. Vocativele în *-e* vor fi fost totdeauna mai numeroase și în istroromânește (cf. S. Pușcariu, op. cit., p. 150, DR. V, pp. 745—746), iar cele în *-u* vor mai fi pierdut din vitalitate și când, după amuțirea lui *-l*, au devenit omonime cu nominativele articulate.

Omonimia aceasta a putut să dea pe calea analogiei funcțiune de vocativ și nominativului articulat al pluralului. Astfel se explică, cred, vocativul *tâți* al lui Belulovici (DR. V, p. 746). Și în textele noastre vechi se găsește câte un vocativ de acesta. Citim în « Evanghelia cu învățătură » a lui Coresi din 1581, p. 130/5—6: *Și acestŭ lucru alŭ mieu să vă priimească, o ucenicii* (citat ib.), iar în Codicele Voronețean, p. 131/4—5: *Adecă amu acmu, bogații, plângeți-vă* (1648: *Ni acmu, bogațiloru, plângeți*; 1688: *Veniți acumŭ cei bogați, plângeți* grec. ἄγε νῦν οἱ πλούσιοι, κλαύσατε: în limba elină apoziționea unui vocativ se punea la nominativ și se articula; dacă un asemenea nominativ articulat pare a ține locul unui vocativ, atunci trebue considerat ca apoziționea a pronumelui σύ sau ὑμεῖς neexprimat, v. Dr. H. Menge « Repetitorium der griechieschen Syntax », Wolfenbüttel, 1902, p. 23. Biblia dela București, înlocuindu-l pe *bogații* resp. *bogațiloru* prin *cei bogați*, pare vădit influențată de οἱ πλούσιοι al textului grecesc). În aceleași texte dăm, după cum am văzut și de vocative ca *împăratu* (v. mai sus, unde citez și voc. *omu* din Psal. Sch.), iar în Psaltirea lui Coresi din 1577 apare până și un vocativ ca *ceriulŭ*, dovedind că de fapt forme ca *ceriu* și *ceriulu* au ajuns să

BDD-A14842 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:42 UTC)

se poată înlocui una pe alta: *Ia aminte, ceriulŭ, şi grăi-voiu şi să auză pământulŭ cuvintele rostului meu* (Coresi, Ps., ed. Hasdeu, p. 410, cf. GCR, I, 14; cf. Biblia 1688: *Ia aminte, ceriule, şi voiu grăi şi auză pământul cuvintele dentru rostul mieu*, p. 150). De sigur că nu este numai o întâmplare că tustrele vocativele de plural de care ne-am ocupat aci (istrorom. *tâţi*, dacorom. *o ucenicii, bogaţii*) şi vocativul *ceriulŭ* din Coresi sunt masculine şi de declinarea II-a. Ele apar deci numai printre cuvintele în categoria cărora s'a ajuns la echivalenţa nom. neart. = nom. art. *(împăratu = împăratulu)*, evoluţie în care vocativul în *-(l)e* a avut un rol hotărâtor.

Ar face totuşi o greşeală mare, cine ar afirma că articolul n'ar putea să apară şi în mod spontan, fără intervenţia unor analogii şi păstrând funcţiunea sa individualizatoare, şi în forme de vocativ. Acestea sunt însă cazuri speciale, cu aspectul lor deosebit. Numim « vocative » tot felul de forme, între care sunt adesea deosebiri funcţionale esenţiale, oricât le-ar apropia o notă comună. Ne îndreptăm aci atenţiunea asupra unor expresii care şi-au făcut apariţia, şi ca factură morfologică şi ca arhitectură conceptuală, din alte resorturi decât ale vechiului vocativ, expresii de felul vocativelor din fran. *écoute, la belle!*, germ. *Vorwärts der Einjährige* sau şi ital. *di grazia, quel signore, de che parte si va?* De ele ne-a vorbit mai întâi S. Puşcariu mai pe larg în DR. V, pp. 745—751, (v. şi « Le nominatif comme vocatif » în « Études de linguistique roumaine », pp. 458—463). Analizându-le şi interpretându-le în cele următoare, mă folosesc în cea mai mare parte de exemplele din articolul lui S. Puşcariu.

Vocativul vechiu a fost şi a rămas cazul c h e m ă r i i, făcând persoana, căreia i se adresează, ca să se apropie de subiectul vorbitor sau să-şi îndrepte atenţiunea spre el, fapt pe care l-am relevat şi când am amintit de imperativul în *-o* (v. mai sus). Vorbitorul nu poate întrebuinţa vocativul acesta decât adresându-se unor persoane intuite cu individualitatea lor particulară.

Problema celorlalte vocative este mai mult de ordin sintactic şi stilistic. Nu vorbim numai în propoziţiuni. Vocativul însuşi intră în propoziţiune numai ca un element intercalat. Adesea rezumăm printr'un singur cuvânt o situaţie, făcând o constatare, exprimând o voinţă, un sentiment, etc. În cazul acesta îi dăm cuvântului, dacă este un substantiv, de obiceiu forma de nominativ-acuzativ. O

BDD-A14842 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:42 UTC)

articulăm sau ba, după împrejurări. Astfel cineva, care a fost lovit de o indispoziție grea, exclamă adresându-se celor din preajma sa: *un doctor!* Medicul adus în grabă intră în cameră și cere mai întâi relații cuiva dintre cei de față. Ceilalți se apropie între timp de bolnav, încercând să-i aline suferința. Acesta, nemulțumit și nerăbdător, nu mai spune *un doctor!*, ci *doctoru(l)!* Se adresează tuturor, făcându-i să înțeleagă că nu vrea în clipa aceasta decât intervenția doctorului. Ar putea să se adreseze numai acestuia, spunând deci *doctore!* și chemându-l astfel lângă el. — Când trenul intră în gara în care urmează să ne dăm jos și dorim ca cineva să ne ducă bagajele până la taxi, strigăm pe fereastra vagonului: *hamal!* Nu ne adresăm unui anumit hamal; un vocativ *hamale* sau *hamalule* ar fi deci cu neputință. *Hamal*, deși poate avea și funcțiunea vechiului vocativ *(vezi de bagaje, hamal!*, am putea spune și *vezi de bagaje, hamale!)*, este aci formă de nominativ-acuzativ, adică forma obișnuită a denominațiunii ajutorului de care avem nevoie. Evident că acest nominativ-acuzativ exprimă un apel și este prin urmare un « vocativ ». — E în postul mare. Credincioșii satului s'au adunat în curtea bisericii, ca să se mărturisească. Preotul îi ia de-a-rândul. Ajutorul lui anunță din pragul bisericii: *copiii!*, iar după ce aceștia s'au mărturisit: *femeile!* și la urmă: *bărbații!* În felul acesta au fost chemați unii după alții *copiii*, *femeile* și *bărbații*, dar fiecare din cele trei chemări în parte a fost adresată tuturor: « acum să vie copiii, iar ceilalți mai așteaptă; acum femeile, etc. » O chemare sau strigare de felul acesta nu poate fi făcută printr'un vocativ, când cuvântul substantiv nu se adresează numai celor pe care îi denumește. — Iată și unul din exemplele citate mai sus. Când în toiul răsmiriței un țăran strigă: *Dați-i, dați cu prașțiile! Copiii și fetele, dați vârtos!*, îndemnul lui se adresează tuturor răsculaților, cuprinzând însă și gândul că și copiii și fetele, al căror loc de obiceiu nu este lângă cei mari, în asemenea prilejuri, trebue să lupte ca și aceștia și alături de ei. — Când birjarul, făcându-și drum prin înghesuiala mulțimii, strigă *domnu'!*, pentru ca acel domn să ferească în lături, *domnu'* este probabil, cam la fel cu *copiii și fetele* din exemplul precedent, într'o atențiune cerută tuturor, cuvântul de apel pe care trebue să-l audă în deosebi acea persoană. Ar putea să fie și una dintre prescurtările obișnuite în asemenea situații, deci *domnu'* pentru *domnule* (cf. voc. *măi Ghio* pt. *măi Gheorghe* sau

BDD-A14842 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:42 UTC)

imperativele *ferea* pentru *fere(a)ște*, etc.). — În *Foicică, murele, Ia mai cântă cucule*, forma *murele* este un fel de apoziție a lui *foicică*, cuprinzând un apel necesar determinării lui *foicică* (cf. *Foițică de năut, Foicică, bob de linte, Foicele, foi domnești* ap. DA.). — Întrebuințăm tot felul de interjecțiuni chemând animalele: cu *pis! pis!* pisicile, cu *liba-liba!* gâștele, etc. Câteodată se formează din asemenea interjecțiuni numele corespunzătoare ale animalelor, ca în cazul lui *pisoiu* și *pisică*, derivate din *pis(u)*, altă dată numele animalului devine interjecțiune, ca în cazul lui *liba-liba!* < ung. *liba* « gâscă ». Prin urmare, când adunăm puii strigând *pui, pui, pui!*, de sigur că acest *pui, pui, pui!* are valoare interjecțională, nu de vocativ. De ce însă, chemând calul care ne-a scăpat, îi spunem *calu'*, *calu'* (articulat), nu *cal, cal* (nearticulat), nici *calule* (vocativ)? Nu vorbim animalelor la fel ca oamenilor, decât doar când devin ființe din intimitatea vieții noastre sufletești, ca oița din Miorița: *Oiță bârsană, De ești năsdrăvană, Și de o fi să mor* . . . Este explicabil deci că în cazul pe care îl discutăm aici nu avem vocativul *calule*, ci numele animalului întrebuințat în felul unei interjecțiuni, deci cu funcțiune de vocativ. Acest nume este articulat, pentrucă și animalul apare individualizat.

Vocativul nu este o realitate gramaticală invariabilă, calitate pe care nu o au nici celelalte cazuri, nici atunci când anumite terminațiuni le deosebesc unele de altele. Trebue să facem doar și între vocative distincția cuvenită după aspectul lor morfologic, după rolul lor stilistic și după valoarea lor funcțională.

Există prin urmare și forme articulate de vocativ, dar nu articolul le dă valoare de vocativ. În legătură cu cele afirmate acum este bine să ne reamintim din nou că vocativele în *-le* au putut să apară numai după ce terminațiunea *-lu* din apelativele devenite nume proprii și-a pierdut funcțiunea de articol. Cum toate inovațiunile în legătură cu terminațiunea *-le* pornesc dela nume proprii derivate din apelative, nu putem uita nici aici de împrejurarea că, în afară de dialectul aromân, articularea numelor proprii a fost și a rămas în afară de norma obișnuită a limbii române. Întocmai precum articolul poate să facă dintr'un apelativ un nume propriu, la fel se preface numele propriu în apelativ prin articulare. Îi putem spune cuiva, pentrucă ne aduce aminte, prin atitudinile și particularitățile sale de un personaj cunoscut cu numele Petrache, « *Petrachele* din satu nostru », adecă din

BDD-A14842 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:42 UTC)

câți sunt « Petrache », cel dela noi. Într'o afirmație ca « fiecare credință își are *Hristosul* ei », *Hristosul* înseamnă « personajul care se aseamănă lui Hristos, vestitor al unei evanghelii nouă ca și Hristos ». Aceasta este doar caracteristica gramaticală a numelor comune, în deosebire de cele proprii, că pot avea și forme articulate și forme nearticulate, cu funcțiuni deosebite.

Că obârșia vocativelor în *-le* trebue căutată la apelativele devenite nume proprii, mi se pare a fi confirmat și de faptul că adjectivele întrebuințate substantival și substantivele întrebuințate în funcție de calificative ale unor personaje au de obiceiu vocativul în *-le : frumosule*, *iubitule*, *urâtule*, *tâlharule*, *birjarule*, etc. Ne-am obișnuit deci cu vocativele în *-le* în cazurile asemănătoare acelora în care au apărut mai întâi. La fel fac de obiceiu vocativul în *-le* numele proprii din apelative sau care, ca și acestea, aveau altă dată terminațiunea *-ul(u) : Popescule*, *Radule*, etc., dar numai *Ioane* (firește și *Ioan ! Popescu !*, *Radu !*), *Pavele*, *Costane*, nu *Ioanule*, *Pavelule*, *Costanule*. Un vocativ ca *Ioanule* nu mi-l pot închipui decât cu o nuanță calificativă, adresat d. ex. unui Nicolae căruia vrei să-i zici că este, prin apucături și asemănări, un fel de Ioan, adică la fel cu un anumit Ioan, caracterizat de aceleași particularități. Nume ca *Alecu*, *Nicu* au intrat în categoria lui *Popescu*, *Radu*, etc. și fac prin urmare vocativul numai în *-le (Alecule*, *Nicule)*. Cele terminate în cons. + *r* + *u*, deci cu un *-u* care n'a ajuns vocală finală prin dispariția lui *l(u)*, ci s'a păstrat sau adăugat întotdeauna în asemenea poziție (cf. *socru*, *aspru*, *Dumitru*, *teatru*, etc.), fac vocativul mai adesea în *-e*, dar și în *-le : Dumitre* și (mai rar) *Dumitrule*, *Lisandre* și *Lisandrule*, *Alexandre* și *Alexandrule*, dar, mi se pare, numai *Petre*.

Nu se poate afirma că vocativele în *-le* ar avea sau ar primi adesea prin acest *-le* o nuanță peiorativă (cf. Al. Graur în « Grai și Suflet » V, pp. 178—181, Sandfeld-Olsen, *op. cit.*, p. 77). Chiar exemplele pe care le-am citat dovedesc că nu este așa. Am văzut din care pricină formează calificativele, deci și cele peiorative, întrebuințate substantival, de obiceiu vocativul în *-le*.

În cazul lui *doamne* și *domnule* s'a produs o diferențiere de care am mai pomenit : *Doamne Dumnezeule*, *Țepeș-Doamne*, însă *Domnule Popescu*, *Domnule Ministru*. Este firesc ca vocativul mai vechiu *doamne* să se fi fixat acolo unde a fost întrebuințat din capul locului, deci în

BDD-A14842 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:42 UTC)

vocativul adresat lui Dumnezeu (cf. *Dumnezeu* < *Domine Deus*) şi domnitorului, iar vocativul mai nou *domnule* în expresii mai nouă, de sigur nu prea obişnuite în vremurile vechi, când nu ne vom fi zis unul altuia « domn ».

Faptul că vocativul latin în *-e* a dispărut din celelalte limbi romanice şi că originea slavă a vocativului în *-o* nu poate fi pusă la îndoială, a prilejuit întrebarea dacă nu cumva existenţa vocativului românesc în *-e* se datoreşte de asemenea influenţei slave. Lui O. Densusianu i se părea cel puţin cu putinţă ca vocativul slav să-l fi suprapus pe al său *-e* (cf. *bogŭ*, voc. *bože*) lui *-e* al vocativului vechiu latin (« Hist. de la l. roum. » I, p. 244), iar Kr. Sandfeld crede mai probabil că vocativul nostru în *-e* este pe de-a-întregul un împrumut slav (« Linguistique Balkanique », pp. 146—148). Pentru G. Weigand toate vocativele noastre, în *-e*, *-o* şi *-le* — numai cele în *-lor* au fost uitate — nu puteau fi decât de origine bulgară (« Balkan-Archiv » II, p. 263). Părerile acestea nu pot fi admise (cf. şi S. Puşcariu « Limba română » I, p. 175). Că am păstrat până şi excepţiile dela regula vocativului latin, adecă vocativele cuvintelor în *-us* cu altă terminaţiune decât *-e*, dovedeşte neîndoios lucrul acesta : *deus* > *zău !*, *Domine-deus* > *Dumnezeu*, arom. *Dumnidzău*, *fili* > † *fii* (formă des întrebuinţată la Coresi), arom. *h'il'ŭ* (niciodată *h'il'e* cf. Th. Capidan, « Aromânii », p. 386).

Cluj, 21 Aprilie 1940.

AL. PROCOPOVICI

BDD-A14842 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:42 UTC)